

ЩОДО ФОРМ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ВІЙСЬКОВИХ ЗЛОЧИНІВ

Геннадій Євгенович БЕРШОВ,

*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінально-правових
дисциплін факультету № 6
Харківського національного
університету внутрішніх справ*

Питання про форми використання спеціальних знань не є новим для криміналістичної науки, вже неодноразово піднімалося в наукових дискусіях і досі не знайшло свого однозначного вирішення. У цьому контексті воно не втратило своєї актуальності. Ба більше, воно потребує свого дослідження через призму специфіки розслідування окремих видів кримінальних правопорушень, зокрема військових злочинів.

Форми використання в кримінальному провадженні взагалі та відповідно під час розслідування військових злочинів прийнято виокремлювати за певними критеріями. Найбільш розповсюдженим і часто вживаним критерієм є урегульованість кримінальним процесуальним законодавством. За вказаним критерієм розрізняють процесуальну та непроцесуальну форми використання спеціальних знань. Останню ще прийнято йменувати організаційною формою.

Процесуальні форми використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, у тому числі військових, визначені, як уже зазначалося, в положеннях кримінального процесуального законодавства. Останнє згідно зі ст. 1 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України складається з «відповідних положень Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цього Кодексу та інших законів України» [1]. Відповідно, щоб назвати процесуальні форми

використання спеціальних знань, потрібно звернутися до положень кримінального процесуального законодавства.

Л.В. Мединська стверджує, що «загально визнаними є дві процесуальні форми використання спеціальних знань у кримінальному провадженні – судова експертиза та участь спеціаліста під час проведення процесуальних дій» [2, с. 280]. О.В. Бишивець зазначає, «до процесуальної форми відносяться проведення судових експертиз (ст. ст. 242–245 КПК України), залучення спеціалістів для участі в окремих слідчих (розшукових) діях (ст. ст. 71, 226, 227, 491 КПК України) з метою надання допомоги слідчому у виявленні, фіксації та вилученні слідів злочину, речових доказів, надання консультацій зі спеціальних питань, застосування технічних засобів у кримінальному провадженні як одного з способів виявлення і фіксації (закріплення) доказів (п. 2 ч. 1 ст. 103, ч. 2 ст. 104, п. п. 1, 3, 4 ч. 2 ст. 105, ч. ч. 1–4 ст. 107 КПК України), письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у слідчих (розшукових) діях щодо особливостей виявлення і фіксації слідів та інших об'єктів (п. 2, ч. 2 ст. 105 КПК України)» [3, с. 191].

Більш детальний аналіз кримінального процесуального законодавства демонструє, що під час досудового розслідування взагалі та військових злочинів зокрема можуть використовуватися спеціальні знання в наступних процесуальних формах.

1. Залучення особи, «яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань» [1], в якості експерта. Підстави та процесуальний порядок залучення експерта передбачені в ст. ст. 242–244 КПК України.

2. Залучення особи, «яка володіє спеціальними знаннями та навичками і може надавати консультації, пояснення, довідки та висновки під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних

спеціальних знань і навичок» [1], в якості спеціаліста «для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду, а також для надання висновків з питань, що належать до сфери його знань, під час досудового розслідування кримінальних проступків» [1]. Спеціалісти можуть давати «письмові пояснення», «оформлювати фототаблиці, схеми, зліпки, носії комп'ютерних даних та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу», що, своєю чергою, є додатками до протоколів відповідних процесуальних дій (п. 2 ч. 2 ст. 105 КПК України). Крім того, відповідно до п. 3 ч. 3 ст. 214 КПК України «для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку» допускається отримувати висновок спеціаліста «до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань», який, своєю чергою, є «процесуальним джерелом доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки» [1]. Також можливість залучення спеціалістів до проведення окремих слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій закріплена в ст. ст. 226–228, 236–241, 245, 245-1, 262, 266 КПК України [1].

3. Залучення обізнаної особи в якості перекладача (сурдоперекладача) «у разі необхідності у кримінальному провадженні перекладу пояснень, показань або документів» [1].

4. Допит обізнаної особи в якості свідка. При цьому згідно з ч. 6 ст. 95 КПК України «висновок або думка особи, яка дає показання, можуть визнаватися судом доказом, лише якщо такий висновок або думка корисні для ясного розуміння показань (їх частини) і ґрунтуються на спеціальних знаннях в розумінні ст. 101 КПК України». Разом із тим, «якщо особа, яка дає показання, висловила думку або висновок, що ґрунтується на спеціальних знаннях у розумінні статті 101 КПК, а суд не визнав їх недопустимими доказами в порядку, передбаченому частиною другою статті 89 КПК, інша сторона має право допитати особу згідно з правилами допиту експерта» (ч. 7 ст. 95 КПК України) [1].

До непроцесуальних форм використання спеціальних знань у криміналістиці прийнято відносити «проведення ревізій, аудиторських перевірок та попереднього дослідження об'єктів, консультації спеціалістів» [3, с. 191]. Вказане твердження потребує певних уточнень. Зокрема, отримання консультацій на стадії досудового розслідування, дійсно, є непроцесуальною (організаційною) формою використання спеціальних знань. Утім, на стадії судового провадження отримання «усних консультацій або письмових роз'яснень спеціаліста, наданими на підставі його спеціальних знань» під час дослідження доказів судом є процесуальною формою використання спеціальних знань, про що йдеться в ст. 360 КПК України [1]. Разом із тим проведення інвентаризацій, ревізій, аудиторських перевірок є організаційною формою використання спеціальних знань, у той як «витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок» (ст. 93 КПК України) [1] є процесуальною формою використання спеціальних знань. Щодо отримання висновків спеціаліста, то під час досудового слідства це є організаційною формою використання спеціальних знань, а під час дізнання – процесуальною.

Іншими словами, організаційні (непроцесуальні форми) використання спеціальних знань під час розслідування військових злочинів визначаються в нормативно-правових актах підзаконного характеру та спрямовані на організацію досудового розслідування. При цьому вони жодним чином не суперечать процесуальним формам використання спеціальних знань, вони виконують допоміжну функцію по відношенню до них і спрямовані на їх забезпечення. Проте існує тонка межа між процесуальними й організаційними формами використання спеціальних знань залежно від стадії кримінального провадження та форми досудового розслідування.

Отже, з наведеного помітно, що використання спеціальних знань під час розслідування військових злочинів є одним із способів оптимізації кримінального провадження та

забезпечення його ефективності. Форми використання спеціальних знань під час розслідування військових злочинів прийнято виокремлювати за таким критерієм як урегульованість кримінальним процесуальним законодавством. За вказаним критерієм розрізняють процесуальну та непроцесуальну форми використання спеціальних знань. Процесуальні форми використання спеціальних знань під час розслідування військових злочинів визначені в положеннях кримінального процесуального законодавства, а організаційні – в нормативно-правових актах підзаконного характеру та спрямовані на організацію досудового розслідування. Існує тонка межа між процесуальними й організаційними формами використання спеціальних знань залежно від стадії кримінального провадження та форми досудового розслідування.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.
2. Мединська Л.В. Використання спеціальних знань у кримінальному провадженні України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2014. Вип. 2 (5). С. 278-286.
3. Бишевець О.В. Використання спеціальних знань у доказуванні в кримінальних провадженнях. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 187-193.